

*Токторов Э.С.***КЫРГЫЗ РЕСПУБЛИКАСЫНДА ЫКЧАМ-ИЛИКТӨӨ АРАКЕТТЕРИН
МЫЙЗАМДЫК ЖАКТАН ЖӨНГӨ САЛУУНУН КӨЙГӨЙЛӨРҮ***Токторов Э.С.***ПРОБЛЕМЫ ЗАКОНОДАТЕЛЬНОГО РЕГУЛИРОВАНИЯ
ОПЕРАТИВНО-РОЗЫСКНЫХ ДЕЙСТВИЙ В КЫРГЫЗСКОЙ РЕСПУБЛИКЕ***E. Toktorov***PROBLEMS OF LEGISLATIVE REGULATION OF OPERATIONAL
AND SEARCH ACTIONS IN THE KYRGYZ REPUBLIC**

УДК: 343.

Кыргыз Республикасынын өнүгүүсүнүн азыркы этабы мыйзамдарды жана мыйзам чыгаруу жараянын өркүндөтүү менен мүнөздөлөт. Республиканын башка мыйзам актылары менен катар кылмыштуулукка каршы күрөшүү чөйрөсүн жөнгө салуучу, кылмыштарга, башка укук бузууларга каршы күрөшүүнүн каражаттарын, ыкмаларын бекиткен мыйзамдар да реформаланууда. Узак убакыт бою жазык-процесстик мыйзамдар фиксациялык формада укук коргоо ишинин ыкчам-издөө иш-аракети түрүндө мыйзамдуулукту берген. Укуктук реформалардын жүрүшүндө ыкчам-издөө ишин жүзөгө ашыруучу органдардын аракетин укуктук камсыздоо көйгөйлөрү аталган жаатка болгон мамилени өзгөрттү. Биринчи кезекте ыкчам иш-аракеттердин ар кандай түрлөрүнүн, экинчиде, тергөө ишинин субъекттеринин укуктук абалын караган мыйзам актылары өзгөрдү. Кылмыштуулукка каршы күрөш чөйрөсүн түздөн-түз жөнгө салуучу мыйзамдардын түзүмүндө жазык жана жазык-процесстик мыйзамдары менен катар, мурда жок принципалдуу жаңы мыйзам актыларынын автономдуу тобу пайда болду. Аларды бирдиктүү белгилөө үчүн «ыкчам-издөө мыйзамдары» терминин колдонсо болот. Анткени булардын баардыгы узин суутпай издөө мыйзамдарынын көп предметтүүлүгүнөн улам өз ара байланышта. Макалада ыкчам-издөө ишинин мыйзамдык негизге ээ болушу принципалдуу мааниге ээ экендиги автор баса белгилейт.

Негизги сөздөр: мыйзамдар, укуктук реформа, фиксациялык форма, ыкчам-издөө иши, жазык мыйзамдары, жазык-процесстик мыйзамдары, көп предметтүүлүк, негиз.

Для современного этапа развития Кыргызской Республики характерен процесс улучшения законодательства и законотворческого процесса. Реформированию в КР наряду с иными законодательными актами подвергалось и законодательство, регулирующее сферу борьбы с преступностью и закрепляющее средства и методы борьбы с преступлениями и иными правонарушениями. Известно, что в течение длительного времени уголовно-процессуальное законодательство в фиксационной форме придавало легитимность и такому виду правоохранительной деятельности как ОРД. Однако в процессе правовой реформы законодатель изменил подход к проблеме правового обеспечения деятельности органов, осуществляющих ОРД. В результате его внимание было привлечено и к воплощению в жизнь идеи, касающейся разработки и принятия, во-первых, законов, определяющих содержание различных видов оперативной деятельности (ОРД правоохранительных органов и спецслужб, разведка и контрразведка, частный сыск), а, во-вторых – законодательных актов, предусматривающих нормативно-правовой статус субъектов оперативно-розыскной деятельности. В итоге в структуре законодательства, непосредственно регламентирующего сферу борьбы с преступностью, наряду с уголовным, уголов-

но-процессуальным и уголовно-исполнительным законодательством появилась автономная группа принципиально новых законодательных актов, не имевших ранее аналога. Для их обозначения можно использовать термин «оперативно-розыскное законодательство», так как все они в силу много-субъектности кыргызского оперативно-розыскного закона взаимосвязаны между собой. Принципиально важно здесь то, что оперативно-розыскная деятельность получила законодательную основу.

Ключевые слова: законодательство, правовая реформа, фиксационная форма, оперативно-розыскная деятельность, уголовное законодательство, уголовно-процессуальное законодательство, многозначность, основа.

The current stage of development of the Kyrgyz Republic is characterized by the process of improving legislation and the legislative process. Along with other legislative acts, the legislation regulating the sphere of combating crime and fixing the means and methods of combating crimes and other offenses was also reformed in the Kyrgyz Republic. It is known that for a long time the criminal procedural legislation in a fixation form gave legitimacy to such a type of law enforcement activity as an operational-search activity. However, in the process of legal reform, the legislator changed the approach to the problem of legal support for the activities of the bodies that carry out the operational-search activity. However, in the process of legal reform, the legislator changed the approach to the problem of legal support for the activities of the bodies that carry out the operational-search activity. As a result, his attention was also drawn to the implementation of the idea concerning the development and adoption, firstly, of laws that determine the content of various types of operational activities (ORD of law enforcement agencies and special services, intelligence and counterintelligence, private investigation), and, secondly, legislative acts providing for the legal status of the subjects of the operational activity. As a result, in the structure of legislation directly regulating the sphere of combating crime, along with criminal, criminal procedural and penal legislation, an autonomous group of fundamentally new legislative acts appeared that had no analogue before. For their designation, the term «operational-search legislation» can be used, since all of them, due to the multi-subject nature of the Kyrgyz operational-search law, are interconnected. It is fundamentally important here that the operational-search activity received a legislative basis.

Key words: legislation, legal reform, fixing form, operational investigative activity, criminal legislation, criminal procedure legislation, ambiguity, basis.

Оперативдүү ишмердикти укуктук камсыздоо боюнча негизги жүк эксплуатациялык мыйзамга жүктөлөт. Бирок, оперативдик-издөө мыйзамдарынын объективдүү көптүгүнөн улам, ага ыкчам-илик-

төө ишин жөнгө салуучу мурдагы мыйзамдардын базасынын көптөгөн кемчиликтери мурас болуп калган. Демек, он жылдын ичинде ага жалпысынан 8 толуктоо киргизилип, өзгөртүүлөр боюнча иштер улаанып жатканы бекеринен эмес, мынчалык көп түзөтүүлөр колдонуудагы мыйзамдардын сапатынын төмөндүгүн көрсөтүп турат десек болот. Убагында алардын мазмуну көптөгөн изилдөөчүлөр, укук коргоо органдары тарабынан олуттуу сынга алынган. Бул жагдай ыкчам-издөө иш-чаралары жүргүзүүнү жөнгө салуучу мыйзам ченемдерин талдоону талап кылат.

Ыкчам-издөө иш-чаралары мыйзамдык жөнгө салынышы «**Кыргыз Республикасынын Изин суутпай издөө иши жөнүндө**» мыйзамынын 1-беренеси, анын маңызын жана чалгындоо-издөө мүнөзүн толук ачып бербеген [1]. Изин суутпай издөө ишинин теориялык жаатында биз изилдеген эмгектер бул тезисти жалпыга таанылган деп эсептөөгө болорун жана кошумча аргументацияларды талап кылбай турганын көрсөтүп турат. Маселе илимпоздор тарабынан, изин суутпай издөө иши жөнүндө мыйзамдык аныктамасын тактоодо турат, ал анын маңызын толугураак жана так ачып берет. Ошого байланыштуу КМШга мүчө өлкөлөрдүн ыкчам-иликтөө мыйзамдарында ыкчам-издөө ишинин маңызын укуктук жактан консолидациялоо тажрыйбасын карап чыгуу пайдалуу көрүнөт.

КМШ жана Балтика өлкөлөрүнүн мыйзам актыларында бекитилген Изин суутпай издөө иши жөнүндө аныктамаларынын салыштырма анализи алардын формулировкаларынын бир кыйла көп түрдүүлүгүн көрсөтөт. Украинанын жана Казакстандын Изин суутпай издөө иши жөнүндө жөнүндө мыйзамдарында изин суутпай издөө ишин атайын чаралардын (чаралардын) системасы катары аныкталат. Латвияда – ыйгарым укуктуу адамдардын аракеттери катары; Литвада – кылмыштуулукка каршы күрөштүн мамлекеттик-укуктук формасы катары, Белоруссияда жана Молдовада – жарандарды, коомду жана мамлекетти кылмыштуу кол салуулардан коргоонун мамлекеттик-укуктук каражаты катары.

Бул ар түрдүү өлкөлөрдүн мыйзам чыгаруучулары өз аныктамаларын изин суутпай издөө иши жөнүндө ар кандай баалуулук мүнөздөмөлөрүнө негиздеп, анын жалпы тиешелүүлүгүн аныктоодон качканын көрсөтүп турат. Мындай аракетти биз оперативдүү бөлүмдөрдүн ишинин бир түрү катары оперативдүү ишмердүүлүктү аныктаган орус мыйзамдарынан

табабыз. Бирок, аракет, биздин оюбузча, толук эмес бойдон кала берди, анткени анда мындай иш-чаралардын жалпы таандыктыгы, анын жалпы жана тармактык багыты жок. Оперативдүү ишмердүүлүктүн мыйзамдык аныктамаларын талдоо мыйзам чыгаруучулар тарабынан бул иштин мазмунун аныктоодо олуттуу айырмачылыктарды көрсөтөт. Эгерде кыргыз, россиялык жана белоруссиялык мыйзамдык аныктамаларда изин суутпай издөө ишинин мазмуну ОРМди жүргүзүү менен эле чектелсе, Украинанын мыйзам чыгаруучулары анын мазмунуна тинтүү, чалгындоо жана контрчалгындоо чараларын; латыштар - мыйзамдуу аракеттерди, казакстандык - ыкчам-издөө иш-чараларын камтыйт.

Уюштуруу жана башкаруу чаралары. Биздин оюбузча, чет өлкөлүк мыйзам чыгаруучу изин суутпай издөө иштеринин мазмунун толугураак жана так аныктайт окшойт, анткени изин суутпайиздөө иши жөнүндөгү теориянын негиздөөчүлөрү да анын мазмунуна бир нече түрдүү структуралык элементтерди камтыган. Мисалы, И.Л. Лукашов изин суутпайиздөө иши жөнүндө «оперативдүү-издөө жана уюштуруу-башкаруу чараларынын» системасы экенин белгилеген [2]. Бул идеяны иштеп чыгуу менен Л.Н. Калинин кылмыштуулукка каршы күрөштө ыкчам-издөө күчтөрүн, каражаттарын жана ыкмаларын эң натыйжалуу пайдаланууну камсыз кылуучу иш-чаралардын комплексин билдирген бул уюм изин суутпай издөө ишинин ажырагыс бөлүгү болуп саналат деп белгилеген [3]. Г.К.Снилов «Изин суутпай издөө иши жөнүндө» «издөө-чалгындоо жана аналитикалык-маалыматтык мүнөздөгү аракеттердин системасы» деп аныктама берген [4].

Бул маселе боюнча эң ырааттуу позицияны В.М. Аتماжитов жана Н.Г. Бобров берген. Изин суутпай издөө ишинин мазмунуна Ыкчам изилдөө иш-чаралары тышкары оперативдүү-издөө ыкмаларын колдонуу, конфиденциалдуу жардам көрсөтүүгө макулдугун билдирген адамдар менен кызматташуу мамилелерин түзүү да камтылганын өз эмгектеринде бир нече жолу баса белгилеп кеткен; ыкчам-издөө ишинин милдеттерин чечүү үчүн зарыл болгон ишканаларды жана мекемелерди түзүү, ошондой эле ыкчам-издөө ишинин мыйзамдык тизмесине кирбеген башка иш-аракеттерди жүргүзүү. Изин суутпай издөө ишинин мазмуну, алардын пикири боюнча, уюштуруу-башкаруу жана уюштуруу-тактикалык иш-чараларды да камтыйт: маалыматтык камсыздоо, аналитикалык иш, болжолдоо, пландаштыруу, өз ара

аракеттенүүнү уюштуруу ж.б. Ушуга байланыштуу «Изин суутпай издөө иши жөнүндө» мыйзамдык аныктамасын тактоо боюнча изилдөөчүлөрдүн ар кандай жаңы сунуштары кызыгууну жаратат. Мисалы, «Изин суутпай издөө иши жөнүндө» окумуштуулар жана адистер «Изин суутпай издөө иши жөнүндө» мамлекеттик юридикалык ишке жалпы таандыктыгын аныкташат. Мындай мамилеге жалпысынан макул болуу менен, ошол эле учурда биз тергөө ишин жөн гана юридикалык иш катары эмес, мамлекеттик укук коргоо ишинин өзгөчө түрү катары классификациялоо туура деп эсептейбиз. Башкача айтканда аны жүзөгө ашыруучу кызматтар укук коргоо органдарынын категориясына киргендиктен, тар жана конкреттүү түшүнүк аркылуу. Мыйзамдык аныктамага караганда, алар бул иштин субъекттерин мыйзам чыгаруучу тарабынан ыйгарым укук берилген субъекттер катары формулировкалашты, бул жердеги сөз айкалышы мамлекеттик органдардын, ошондой эле алардын жетекчилеринин жана кызмат адамдарынын оперативдүү ишинин субъекттеринин чөйрөсүн, зарылдыгын изилдөөчүлөр белгилешти. Ыкчам изилдөө иш-чараларынын мазмуну да толугу менен ачылат, анткени алар ага ыкчам издөө иши эле эмес, ошондой эле изин суутпай издөө ишине тиешелүү атайын күчтөрүн, каражаттарын, ыкмаларын жана чараларын колдонууну камтыйт.

Изин суутпай издөө иши жөнүндө кээ бир заманбап изилдөөчүлөрү үчүн биз карап жаткан аныктаманы жакшыртуу каалоосу дайыма эле каалаган натыйжаларга алып келе бербейт. Себеби бардык окумуштуунун көз карашы бирдей чыга бербейт.

С.И. Захарцевдин докторлук диссертациясынын айтымында, коргоо үчүн төмөнкүдөй аныктама келтирилген: тергөө иши – бул Россия Федерациясынын тергөө иши жөнүндө федералдык мыйзамы менен ыйгарым укук берилген мамлекеттик органдардын оперативдүү бөлүмдөрү тарабынан ачык жана көшөгө артында жүзөгө ашырылуучу мамлекеттик иштин бир түрү. Адамдын өмүрүн, ден соолугун, укуктарын жана эркиндиктерин жана жаранды, мүлктү коргоо, коомдун жана мамлекеттин коопсуздугун кылмыштуу кол салуулардан камсыз кылуу жана мыйзамдарда каралган башка максаттар үчүн алардын ыйгарым укуктары [5]. Сунушталган аныктама эки фундаменталдык жаңылык «Изин суутпай издөө иши жөнүндө» мыйзамдык аныктамасы боюнча айырмаланат. *Биринчиден*, автор ыкчам изилдөө иш-чаралары аркылуу изин суутпай издөө ишин ишке ашыруу

жөнүндө сөздү алып салган, бул позициянын мазмунун чагылдырган эң маанилүү өзгөчөлүк. Ал тарабынан изин суутпай издөө ишинин мазмунуна ыкчам изилдөө иш-чаралары эле эмес, аларга тиешелүү бир канча иш-чаралар камтылганын баса белгилөө үчүн жасалган. Ошондой эле бир катар башка элементтерди айтсак болот (жеке адамдарды жашыруун жардамга тартуу, ишканаларды жана түзүмдөрдү түзүү, конкреттүү финансылык иштерди жүргүзүү жана башкалар). Бул ыкмага келсек, автор ымыркайды суу менен кошо ыргытып жиберген деп каймана түрдө айтсак болот. Себеби түшүнүктүн мазмундук бөлүгүн кеңейтүүнүн ордуна, жөн эле өчүрүп салган. *Экинчиден*, сунушталып жаткан аныктамада автор мыйзамда көрсөтүлгөн максаттардан тышкары, ошону кошумчалоону зарыл деп эсептеген. Ыкчам-издөө иш-аракети «мыйзамда каралган башка максаттарда» да жүргүзүлөт.

Тергөө ишинин максаттарынын мындай кеңейүүсүн негиздүү деп табуу кыйын, анткени Кыргыз Республикасынын тергөө иши жөнүндө мыйзамы жана Россия Федерациясынын «Изин суутпай издөө иши жөнүндө» жөнүндө Федералдык мыйзамы ушул беренде көрсөтүлгөндөн башка максаттарды көздөбөйт. Көрсөтүлгөн толуктоонун зарылдыгын түшүнүү аракети автор «Изин суутпай издөө иши жөнүндө» мыйзамдын максаттарын толуктоолорду талап кылган милдеттер менен чаташтырып жатат деген тыянакка алып келет.

«Изин суутпай издөө иши жөнүндө» мыйзамынын аныктамасын эске алуу менен Россия Федерациясынын Коопсуздук Кеңешинин чечимине ылайык түзүлгөн, РФнын «Изин суутпай издөө иши жөнүндө» Федералдык мыйзамын иштеп чыгуу боюнча жумушчу топтун адистеринин сунуштарын эске албай коюуга болбойт. «Изин суутпай издөө иши жөнүндө» мыйзамы жашыруун иш катары болуп калган. Изин суутпай издөө ишинин маңызын аныктоодо мындай аныктама илимий коомчулуктун кескин сынына кабылды, анткени ал теорияда жана практикада калыптанып калган иштин бул түрүнүн концепциясына карама-каршы келет.

«Изин суутпай издөө иши жөнүндө» түшүнүгү:

1) оперативдүү бөлүмдөрдүн бардык кызматкерлерин тымызын негизде өткөрүү зарылдыгын жаратат;

2) бир катар «Ыкчам изилдөө иш-чараларынын» коомдук формада ишке ашыруу мүмкүнчүлүгүнөн ажыратат, б.а. «Изин суутпай издөө иши жөнүндө»

мазмунун кыйла кыскартууга;

3) ыкчам-издөө ишинин натыйжаларын кылмыш-жаза процессинде пайдаланууну олуттуу татаалдаштырат жана акырында, ыкчам-издөө ишинин теориясын андан ары өнүктүрүүгө терс таасирин тийгизет.

Жогоруда айтылгандарды эске алуу менен, өтүнмө ээси «Изин суутпай издөө иши жөнүндө» түшүнүгүнүн төмөнкүдөй аныктамасын формулировкалады – бул мамлекеттик укук коргоо ишинин өзгөчө түрү, бул мыйзам тарабынан ыйгарым укук берилген субъекттер тарабынан «Ыкчам изилдөө иш-чараларын» жүргүзүү, колдонуу аркылуу ачык жана жашыруун түрдө жүзөгө ашырылат. Атайын күчтөрдү, каражаттарды жана ыкмаларды, ошондой эле адамды, коомду жана мамлекетти кылмыштуу кол салуулардан коргоо максатында мыйзамда каралган башка аракеттерди колдонуу. Сунуш кылынган аныктаманы толук деп көрсөтпөстөн, биз аны адистердин талкуусуна жана андан ары тактоосуна сунуштайбыз деп эсептейбиз.

«Ыкчам изилдөө иш-чараларын» жөнүндө Кыргыз Республикасынын мыйзамындагы олуттуу боштук – «Изин суутпай издөө ишинин» жалпы түшүнүгү катары мыйзамдык аныктамасынын жоктугу жана алардын айрым түрлөрү. Ал эми «Ыкчам изилдөө иш-чараларын» маңызын аныктоого келсек, эгерде бул түшүнүк «Ыкчам изилдөө иш-чараларын» жөнүндө мыйзамда гана колдонулса, мунун кереги жок болмок. Бирок бул термин азыр мыйзам чыгаруучу тарабынан мыйзам чыгаруу ишмердигинде активдүү колдонулуп жатат, анын үстүнө дайыма эле бирдей мааниде боло бербейт, бул аны тектеш түшүнүктөрдөн айырмалоо маселесин жаратат.

Жогорудагыга байланыштуу, биз КР КЖПК мыйзамында «Ыкчам изилдөө иш-чараларын» түшүнүгүнө мыйзамдык аныктама берүүнү зарыл деп эсептейбиз. Мисалы, Республика Казакстандын «Ыкчам иликтөө иши жөнүндө» мыйзамы деп жазылган, ал эми мамлекетте бул түшүнүк «изин суутпай изилдөө иши» деп жазылып жүрөт. Ошондуктан, юрист катары мен бул мыйзамдын аталышын «Ыкчам иликтөө иши» деп өзгөртүүнү сунуш кылат элем. Себеби, практикада «ыкчам иликтөө» деп көп колдонулат. Бул терминдин мазмуну, биздин оюбузча, КР КЖПК мыйзамынын 2-беренесинде жана Кодексте колдонулуучу негизги түшүнүктөрдү аныктаган Жазык-процесстик кодексинин биринчи бөлүмүндө бекемделүүгө тийиш.

Кыргыз Республикасындагы ыкчам издөө иши-

нин институту (мындан ары - ЖК) өзүнүн заманбап формасында ички иштер органдарына советтик милициядан мураска калган. Азыркы учурда Кыргыз Республикасында 1982-жылы кабыл алынган «Изин суутпай издөө иши жөнүндө» мыйзамына көптөгөн өзгөртүүлөр жана толуктоолор киргизилген 2013-жылдын 9-декабрына карата Кыргыз Республикасынын Жогорку Кеңеши Республикада 14 мыйзам кабыл алган, алар менен ыкчам издөө иши жөнүндө мыйзамга да өзгөртүүлөр жана толуктоолор киргизилген.

Биз жеке ыкчам издөө иш чараларынын карап жатканда жогоруда саналып өткөн кээ бир сунуштарды талдайбыз. Анткени алар тигил же бул жагынан ошол сунуштарга байланыштуу. Биз азырынча буктурманын укуктук абалы боюнча пикир айтууну гана зарыл деп эсептейбиз. Маалымдама сөздүгүндө Р.С. Белкин буктурманы кармала турган адам пайда болушу мүмкүн болгон жерге жашыруун жайгаштырылган ыкчам топ катары аныктаган [6,7]. Бул аныктамадан, ошондой эле башка эмгектерден: автор буктурманы өз алдынча тергөөгө алуу же ыкчам-издөө иш-аракети эмес, кылмыш жасады деп шектелген адамды жазык-процессуалдык жактан кармоону камсыз кылуучу атайын тактикалык ыкма катары карайт деген тыянак чыгара алат. А.Ю.Шумилов өзүнүн алгачкы эмгектеринин биринде буктурмада кармоо үчүн издөөдө жүргөн адамдын көрүнгөн жерине ыкчам кызматкерлерди жашыруун жайгаштыруудан турган практика тарабынан иштелип чыккан «Ыкчам издөө иш-чараларынын» бири катары эсептелген. Кийинчерээк ал буктурмага тиешелүү кылмыштардын маңызына болгон көз карашын бир аз өзгөртүп, аны кылмыштарды басандатуу жолдорунун бири деп атайт.

Ошентип, буктурманын укуктук статусун аныктоодо укуктук илимпоздордун мамилесинде биримдик жок экендигин айта алабыз. Белгилеп кетсек, издөөдө жүргөн адамды кармоо (кармоо) максатында оперативдүү бөлүмдөрдүн кызматкерлерин жашыруун жайгаштыруу объекттерин (адамдар, унаалар, чемодандар ж.б.) пайдалануу менен оперативдүү эксперименттердин айрым түрлөрүн жүргүзүүдө колдонулат. Мындай учурларда буктурманы аталган «Ыкчам издөө ишинин» структурасына кирген тактикалык техника катары кароого болот. Бирок, бир катар ыкчам-издөө кырдаалдарында буктурма салыштырмалуу өз алдынча аракет катары да колдонулушу мүмкүн, мисалы, издөө иштеринин алкагында уур-

далган буюмдар, курал-жарактар, баңгизаттар ж.б. сакталган кампалар табылганда адамды кармоону айтсак болот. Мындай учурда кылмыш иши токтоулган же козголо элек болушу мүмкүн. Издөөдө жүргөн кылмышкерлерди кармоо үчүн турак жайларда буктурмаларды жүргүзүүдө олуттуу укуктук көйгөйлөр келип чыгат, анткени бул жарандардын турак-жайынын кол тийбестигине болгон конституциялык укугуна таасирин тийгизет. Турак жайга кирүүдө буктурмага кабылган оперативдик кызматкерлердин аракеттери, эреже катары, узак убакыт бою бул конституциялык укукту өтө олуттуу чектеп жаткандыгын толук түшүнүүгө болот.

Корутунду. Талдообузда аракеттеги мыйзамдарды карап, Кыргыз Республикасынын конституциялык ченемдерин сактагандыгын, Кыргыз Республикасынын кылмыш-жаза мыйзамдары, жоболору эл аралык укук, ошондой эле тергөө ишмердүүлүгүнүн моделдери жана практикасы бир катар демократиялык мамлекеттерди мисал иретинде кароого аракет кылдык. Советтик укук илими менен практикасында, ыкчам издөө иши жана жазык сот өндүрүшү боюнча алдын ала тергөө деп бөлүнүп каралып келген. Ал эми азыркы күндө тергөөнүн жүрүшү нормалар менен жөнгө салынып келет.

Ыкчам-издөө иш-чаралары Кылмыш-процессуалдык кодекс менен да, башка мыйзамдар менен да жөнгө салынган эмес. Башкача айтканда өз алдынча мыйзамдар менен жөнгө салынып келет. Бир катар авторлордун эмгектеринде Ыкчам изилдөө иш-чараларынын тизмесин толуктоо боюнча башка сунуштар

бар, аларды этибарга албай коюуга болбойт. Ыкчам-издөө мыйзамдарынын кабыл алынган мезгилин эске алуу менен, РФнын жана КР «Изин суутпай издөө иши» мыйзамында бекитилген ыкчам издөө иш чараларынын тизмеси экендигин моюнга алуу керек. Автордун пикиринде, аны иштеп чыгуу жана жакшыртуу керек. Биздин пикирде, бул жараянга, кылдаттык менен олуттуу мамиле жасоо керек. Иш-чаралардын тизмесин толуктоо же өзгөртүү боюнча ар бир жаңы сунуш мыйзамдык консолидацияга сунушталганга чейин илимпоздор жана практиктер тарабынан берилгендик менен талкууланушы, алардын натыйжасында бирдиктүү тыянакка келиши керек.

Адабияттар:

1. Закон Кыргызской Республики «Об оперативно-розыскной деятельности». - Бишкек от 16 октября 1998 г. №131. ст.1.
2. Лукашов В.А. Наружное наблюдение и оперативная установка. – М.: МООП РСФСР, 1974.
3. Калинин Л.Н. Оперативно-розыскная функция органов МООП СССР на различных этапах развития советского государства // Высшая школа МООП СССР 10 октября 1968 г. - Москва. С. 38-45.
4. Синилов Г.К. Введение в оперативно-розыскную психологию. - М., 2008. - С.17-28.
5. Захарцев С.И. Монография: «Теория и правовая регламентация оперативно-розыскных мероприятий». - СПб. Академия МВД РФ, -2004.
6. Белкин Р.С. Криминалистическая энциклопедия. - М.: Мегатрон XXI век, 2001;
7. Белкин Р.С. Учебный словарь-справочник по криминалистике. - М.: Юристь, 1999.
8. Токторов Э.С., Орозов Ж.Ж. Особенности применения законов при квалификации преступлений. / Известия ВУЗов Кыргызстана. 2016. №. 12. - С. 6-8.